

УДК 167.7 + 124.5

© Орест Гасяк
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ЕТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАУКОВОГО ФАКТУ

Осмилюється специфіка етизації наукового факту в процесі фактуалізації та з'ясовуються особливості актуалізації етичних потенцій фактуального знання у контексті динамічної моделі розвитку наукового знання. Розкривається роль інтранаукових та екстранаукових факторів у ситуаціях етичного наснаження фактів, що визначатимуть напрямки розвитку науки назагал і наукових досліджень зокрема. Робиться спроба пошуку адекватних природі наукового пізнання стимулів потенціювання гуманістичних аспектів наукової творчості. Ключові слова: етизація, науковий факт, парадигма, проблемогенна ситуація, проблема, фактуалізація.

Вплив цінностей на наукову діяльність здійснюється по-різному, залежно від характеру і виду цінностей, від суб'єкта пізнання, а також від того, чи функціонує цінність у духовному світі суб'єкта, впливаючи на його свідомість, діяльність і поведінку, або ж будучи упередметненими, впливають на свідомість інших суб'єктів, їх поведінку, зміну ціннісних орієнтацій [див.: 9, с. 183]. Упевненість у тому, що наука як діяльність змінює людину, вивільняє в її душі поле для моральних імперативів [див.: 17, с. 167], що «мораль і наука в міру свого розвитку будуть чудово узгоджуватись одна з одною» [26, с. 668] хоча й додає оптимізму, проте суперечність між індивідуальною матрицею психіки вченого і суспільними безособовими формами культури поки що залишається нерозв'язаною. Проте пошук умов єдності принципів розуму і розумної моралі буде актуалізуватися доти, поки не буде віднайдено оптимальний варіант балансу настанов розуму і розумної моралі. У цьому контексті проблема етичного потенціалу наукового факту *актуальна*. Її значущість зумовлена ще й тим, що проблема природи, функцій, ціннісних потенцій базових форм становлення і розвитку знання має неабияке значення для теорії та практики науково-дослідницької діяльності, векторності розвитку науки в цілому. Актуалізації потребують не тільки проблеми зміни раціональності, а й осмислення взаємозв'язку епістемного, естетичного з етичним у процесі пізнавальної діяльності. «Входження ціннісних критеріїв не стільки відокремлює сучасну науку від минулого, скільки з'єднує з ним. У розвитку науки (підкреслюю: не в змісті її, а саме в *розвитку*) цінність пізнання, його ефект, приріст добра і краси разом із приростом істини були істотними критеріями і рушійними силами, від яких залежала інтенсивність і напрям пізнавальної діяльності людини» [17, с. 4].

Виявити етичні потенції, або приховані, неявні моральні можливості фактуального знання поза ціннісним аспектом суб'єкт-об'єктного відношення неможливо, навіть якщо фактуальні судження є істинними. Визначити ціннісні потенції таких, наприклад, фактуальних суджень, як: «Усі важкі тіла падають зі швидкістю, яка зростає пропорційно часу падіння», «Прикладена до кінців провідника різниця потенціалів призводить до утворення електромагнітного поля», «Стрілка вольтметра часто сягає позначки 280V», «Ртутний стовпчик термометра упродовж кількох місяців тримається на рівні 37,2°», «Пряма – це найкоротша крива» тощо поза конкретним контекстом відповідних галузей знання та культурою назагал неможливо. Незважаючи на те, що отримані вони різними шляхами, різними методами (безпосереднім спостереженням за об'єктами, в результаті експерименту чи теоретичних розмислів тощо) – вони не є цінністю «тут і тепер». Вони радше ціннісно-нейтральні, тобто їх епістемні, естетичні та етичні потенції постають «в собі» і «для себе», а не «для нас». Якщо припустити що всі вони істинні й тому є благом, то таке благо буде, вважає М. Марчук, ущербним, неповним, оскільки Благо – триєдине, тобто включає Істину, Красу і Добро. Тому відсутність одного з трьох зазначених потенціалів не робить будь-яку форму знання Благом як вищою цінністю [див.: 19], у тому числі й фактуальне знання. Якщо дослід чи експеримент є альфою і омегою розвитку знання, то результат фактуалізації дослідів чи експерименту є його основою, яка постає у формі нового факту, що з'єднує науку з об'єктивним світом» [6, с. 59], і має теоретичну інтерпретацію [див.: 31, с. 107]. Таке розуміння фактуального

знання не суперечить експлікації фактуального П. Копніним: «воно є єдністю чуттєвого і раціонального, може бути як емпіричним, так і теоретичним. З погляду логічної форми воно може бути виражене як окремим судженням, так і цілою їх системою» [13, с. 222]. Отже, зміст фактуального знання не вичерпується «чистою емпірією», воно містить у собі не тільки результати відчуття, сприйняття та уявлення, а й теоретичне витлумачення. У цьому контексті твердження про те, що «Нові факти до певної міри автономні і до певної міри залежать від теорії» [24, с. 155], є конкретним. Стверджуване не означає, що у філософії та методології науки наявний консенсус стосовно природи фактуального. Факти ототожнюють з дослідним знанням [3, с. 188], з явищами, подіями [11, с. 563], фактами вважають певні теоретичні твердження [25, с. 125], їм приписують ознаки індивідуальності [22, с. 60], дискретності [10, с. 247], інваріантності [16, с. 51-55], часткової інваріантності [15, с. 227], фактом визнається особливий вид ідеалізації [4, с. 192], зафіксована в експерименті (спостереженні) подія [27, с. 32] тощо. Узагальнюючи зміст понять, що репрезентують ознаки фактуального, можна констатувати, що розуміння факту вкладається в дві концепції факту – фактуалізм і теоретизм, виділені О. Нікіфоровим [див.: 24, с. 151-172]. «Соціально-культурна відносність фактів», яку виводить О. Нікіфоров на основі виділеної ним трикомпонентної структури наукового факту – лінгвістичного, перцептивного та матеріально-практичного, – аж ніяк не впливає на оцінку значущості фактуального, оскільки оцінка також відносна. Цінною у цьому контексті є думка про те, що «науковий факт не тільки відображає дійсність, а й одночасно виражає духовні досягнення певної культури, її способів пізнання і практичного освоєння дійсності, її світогляду й чуттєво-емоційного сприйняття реальності» [24, с. 162-163]. Отже, науковий факт – це особлива форма достоту вірного знання, що постає у процесі духовно-теоретичного осмислення результатів предметно-практичного освоєння об'єктивної реальності у контексті культури з метою побудови принципово нового знання. Постає питання: де, коли і як виявляються етичні потенції фактуального знання, зокрема нових фактів?

Ставлення людини до дійсності бівекторне: практично-пізнавальне й емоційно-оцінювальне. Перше веде до істини, друге – до визнання цінності пізнаного явища об'єктивної реальності. Пізнавальне й оцінкове судження не виключають, а доповнюють одне одного. Когнітивний і ціннісний підходи до реальності – взаємодоповнюючі, бо розглядають її «в собі», «для себе» і «для нас». Перший, – як зауважує П. Копнін, – прагне досягнути об'єктивну природу предмета, звільнити свідомість від суб'єктивного ставлення до його змісту та виокремити в чистому вигляді власне знання, тобто об'єктивну істину... Другий, навпаки, намагається як у самому об'єкті, так і в його відображенні свідомістю акцентувати увагу на людському ставленні до нього, тобто оцінити з боку закладених в об'єкті можливостей задовольняти потреби людей» [14, с. 133]. Отже, пізнання й оцінка перебувають в органічній єдності. Пізнання з'ясовує, як відбувається той чи той процес у природі чи суспільстві, чому він відбувається так, а не інакше, оцінка ж відповідає на питання «добре» це чи «погано», «прекрасно» чи «потворно» тощо. З гносеологічного підходу знання розглядається як самодостатнє, сутнє «в собі» і «для себе». Аксиологія ж ставить питання про цінність знання, яке використовується для досягнення нового знання, а також отримання завдяки йому нових практичних результатів – «речей», що мають цінність. Якщо цінність будь-якого предмета чи явища полягає у здатності задовольняти потреби суб'єкта пізнання, то оцінювання є актом усвідомлення цінності об'єкта пізнання. Якщо пізнання є відображенням речей та явищ самих собою, то оцінка є усвідомленням їх причетності до людського буття, їх значущості для людини. Ми не без упередження сприймаємо іманентну природу світу за допомоги чуттєво-наочних уявлень і логічного моделювання, а й переживаємо їх своїми емоціями, настроєм, виражаючи останні в оцінних поняттях і судженнях. Як зазначає Г. Шингаров, – «Відкриття нових фактів і явищ дійсності, їх витлумачення з точки зору вже існуючих теорій або побудова нової гіпотези для їх пояснення, віднайдення нових способів розв'язання задачі чи постановки експериментів, виявлення уже відомих фактів і відкриттів з позиції нової теорії чи поступова заміна одних наукових уявлень іншими на основі постійно накопичуваних нових даних науки – все це фактори, що викликають сильні душевні переживання, пізнавальні почуття» [33, с. 166].

Потенційна здатність об'єкта задовольняти ті чи ті потреби суб'єкта пізнавальної діяльності перетворює у цінність сам предмет і процес дослідження. Субстантивуючи атрибут цінності, ми надаємо об'єктам ціннісну характеристику, припускаємо атрибут цінності. Тільки в суб'єкт-об'єктному відношенні виявляється ціннісне відношення, яке є водночас похідним і непохідним від гносеологічного відношення. «Усе значуще для людини, – зауважує М. Марчук, – однаковою мірою зумовлене протилежностями, але водночас і спорідненими потенціями об'єкта і суб'єкта» [19, с. 89]. Ціннісне відношення органічно вплетене в гносеологічне. З'ясовуючи статус певного фрагмента знання чи формуючи новий факт, суб'єкт пізнавальної діяльності як носій ціннісних

орієнтацій ставить певні цілі, має наміри, зрештою потребу в дослідженні предмета. Ставлення суб'єкта до об'єкта пізнання опосередковане широким контекстом соціокультури певного соціуму або людства загалом. Залучаючи фрагмент реальності у сферу цілеспрямованої пізнавальної діяльності, дослідник розглядає цю реальність як складну систему цінностей. Суб'єкт пізнання відбирає для дослідження не тільки об'єкт, а й здійснює процедуру вибору логічних та лінгвістичних засобів їх подання, актуалізуючи не тільки власний досвід, а й накопичений людством у процесі предметно-знаряддєвої та науково-теоретичної діяльності. Наявного парадигмального знання достатньо, щоб описати предмет чи явище, але не завжди достатньо, щоб пояснити їх. Соціокультурна навантаженість опису об'єкта пізнання, що постає у формі фактуального знання, зумовлена не тільки інтранауковими, а й екстранауковими факторами. Їх вплив проявляється у ставленні суб'єкта пізнання до об'єкта, яке спершу постає у вигляді гносеологічного відчуття, а відтак одночасно або в єдності з одними відчуттями, залежно від характеру здійснюваної пізнавальної діяльності, від особливостей об'єкта пізнання, на який скерована його діяльність. Якщо пізнавальні відчуття, породженні чуттєвими формами пізнання, задають емоційну опору пошуку істини, то етичні почуття (чесність, порядність, відповідальність тощо) репрезентують моральну свідомість. Моральні переконання суб'єкта пізнавальної діяльності мотивують і визначають його ставлення до громадянського обов'язку і таким чином корелюють пізнавальні дії. Іншими словами, єдність етичних уявлень і етичних відчуттів суб'єкта пізнання гарантує єдність переконань і вчинків. Особливу роль у регулюванні поведінки дослідника відіграє сумління. «Сумління, – як зазначає Г. Шингаров, – містить у собі три істотні сторони: етичний ідеал (моральні норми суспільства, які постають у якості рис особистості), оцінку діяльності й етичні почуття, що виникають від збіжності або незбіжності вчинку з ідеалом» [33, с. 164]. З вищезначеного випливає, що сумління є комплексним фактором, який регулює поведінку вченого згідно із загальноприйнятими нормами моралі й вимагає дотримання цих нормативних приписів, щоб пізнавальна діяльність набула етичного, морального смислу.

Осмилюючи динаміку пізнання як перехід від незнання до знання, а відтак до розуміння наявних повідомлень про світ, С. Гусев і Г. Тульчинський зазначають, що «...світ людини – завжди світ цінностей, він повний смислу для неї, тобто осмислений і зрозумілий. Можна сказати, що осмислення і розуміння мають місце тільки в контексті цілеспрямованої діяльності й зумовлені великим різноманіттям явищ до краю опосередкованих цілей, які переслідує людина, і цінностей, пов'язаних з ними» [5, с. 49]. Якщо емоції виражають неявний, прихований бік потреб, то щоб задовольнити свої інтелектуальні потреби, дослідник повинен планувати свою діяльність та обирати засоби і способи досягнення пізнавальної мети, яка визначається потребами суспільної практики. Інакше кажучи, поза суспільним суб'єктом будь-який предмет, явище чи процес не можуть бути джерелом знання, так само як і репрезентовані у формі фактуального знання їх властивості чи відношення між ними, якщо вони не мають значущості для суспільної практики. Це стосується не тільки результатів спостереження чи експерименту, а й усіх фрагментів знання – базових і похідних від них форм його становлення, – науки назагал. Наука, на переконання О. Кукушкіної і Л. Логунової, з перших своїх кроків «...не відверталась від фактів, які не узгоджувалися з її уявленнями, але й не ставила себе в залежність від буденних способів сприйняття. Наука одвічно осмилювала, «знімала» виявлені нею суперечності тим, що включала повсякденне сприйняття у свою картину світу, піддаючи їх необхідній обробці на основі уже наявних науково-теоретичних уявлень» [18, с. 163].

Процес наукового пізнання є послідовністю взаємопов'язаних етапів: переходу від знання до усвідомлення незнання, від незнання до вірогідного знання і від нього до знання достовірного. Цим етапам відповідають адекватні пізнавальні ситуації, які відображають неузгодженість між наявного системою знання і «новими» фактами в проблемогенній ситуації, або несумісність між конкуруючими вірогідними чи достовірними фрагментами знання в проблемній ситуації. Гносеологічний конфлікт між парадигмальним знанням і новими фактами усвідомлюється суб'єктом пізнання як логіко-гносеологічна несумісність, формою і способом подолання якої постає гіпотетична ідея, на підставі якої формулюється і ставиться пізнавальне завдання або наукова проблема щодо її обґрунтування шляхом побудови принципово нового знання про предмет дослідження. Така модель ситуаційного підходу до репрезентації процесу наукового пізнання не виключає усіх детермінант наукової творчості в процедурах наукового дослідження. Суб'єкт пізнавальної діяльності наснажений не тільки «дослідницькою програмою», а й знанням методики й методології дослідження. Дослідник як особистість користується у пізнавальному акті знанням цінності того чи того методу для дослідження об'єкта пізнання. Отже, не тільки результат, а й сам процес наукової творчості є наскрізь антропоморфним. Аксиоморфною, як

зазначалось, є будь-яка реальність. Навіть гештальти потенційно антропосемні. Їх антропосемність актуалізується тоді, коли вони потенціюють ідею розв'язку проблеми у вигляді гіпотетичних уявлень про можливий зв'язок між предметами та їх властивостями або відношеннями між ними. Новий факт як форма фактуального знання потенційно антропосемний, тобто містить у собі явно чи неявно потенційну цінність, яка проявиться лише тоді, коли він стане в аксіокогнітивне відношення з наявною системою знання й актуалізує несумісність, яка проявиться у вигляді неузгодженості, що постане у формі гносеологічного конфлікту. Сам суб'єкт пізнавальної діяльності, як уже було мовлено, також ціннісно «навантажений». Гносеологічна цінність наукового факту – епістемна, естетична й етична – не тотожна самому фактові. Потенційна й актуальна цінність нового наукового факту полягає в його здатності чинити спротив наявній системі знання і в такий спосіб виявляти «спротив» об'єкта пізнання, актуалізуючи проблемогенність, крайніми потенціалами якої є парадигмальне і фактуальне знання. Сам процес осмислення й усвідомлення неузгодженості парадигмального знання і нових фактів відбувається у широкому соціокультурному контексті. Не випадково Е. Шредінгер, відповідаючи на запитання: «Чи зумовлене природознавство навколишнім середовищем? сказав: «...Ми всі є співчленами нашого культурного середовища. Якщо в будь-якій справі спрямованість нашого зацікавлення відіграє певну роль, то середовище, культурне оточення, дух часу, або, як це не називай, повинні чинити свій вплив. Загалом світоглядні риси і ще більше загальні стилістичні риси можна відшукати в усіх складниках культури: в політиці, в мистецтві, в науці» [34, с. 30].

Ціннісні орієнтації суб'єкта пізнання є визначальним фактором і умовою формування нового знання. Цінність проблемогенної ситуації полягає у тому, що вона, актуалізуючи ціннісні потенції проблемогенних факторів – наявного парадигмального знання і нових фактів – генерує нові ідеї, на основі яких ставляться нові проблеми щодо їх обґрунтування шляхом побудови принципово нового знання про предмет дослідження і закладаються підвалини для побудови нової парадигми тощо. Ще Е. Мах звернув увагу на те, що сфера досвіду розширюється, «...коли думки стикаються з фактами, досі невідомими..., тоді виникає, як свідчить загальна історія культури та історія розвитку наук зокрема, багато проблем» [20, с. 527]. Отже, ціннісний потенціал нового фактуального знання визначається не тільки інтранауковими й екстранауковими критеріями, а й проблемогенністю, яка рельєфно постає у проблемогенній ситуації, актуалізуючи ціннісні потенції мислення. З'ясовуючи проблему взаємозв'язку істини, добра і краси, Б. Кузнецов акцентує увагу на тому, що «...цінність пізнання пов'язана з моральними та естетичними критеріями, причому ці критерії пов'язані з істиною через динамічність. Іншими словами, істина, добро і краса пов'язані як сторони діалектичного суперечливого цілого» [17, с. 38]. Отже, істина, краса і добро взаємопотенціюються як у процесі становлення, так і розвитку наукового знання. Ціннісний потенціал наукового факту визначається не тільки потенціями старого парадигмального знання, а й природою потенцій фактуального знання, що репрезентує результати спостереження чи експерименту. Динамічна модель розвитку знання від парадигми до парадигми, які є крайніми моментами повного циклу саморозвитку знання, етичні потенції науки проявляються не тільки в колективному характері наукової творчості, де такі цінності, як ідеали, норми, традиції тощо сповідаються науковим співтовариством і окремими дослідниками на будь-якому етапі формування нового знання, а й уможливорюються явні та неявні ціннісні потенції фрагментів знання, що посідають як базове, так і не базове місце в структурі динаміки розвитку знання, його внутрішньої логіки. Ціннісні потенції кожного із структурних елементів проявляються у формі відповідних феноменів, які є результатом виходу із гносеологічних конфліктів, та вибору серед конкуруючих – ідей, проблем, гіпотез, теорій тощо – на підставі епістемних, естетичних та етичних критеріїв. При цьому беруться до уваги не тільки вимоги «внутрішньої досконалості», а й «зовнішнього виправдання», мотиваційні, ціннісно-сміслові та інші фактори [див.: 8, с. 4]. Будь-який фрагмент знання як форма і спосіб саморозгортання знання на шляху до істини виконує певну функцію, самопотенцією себе і водночас потенціює інші, посилює або стримує епістемні, естетичні й етичні потенції в їх єдності. Аксіопотенційність знання визначається такими його властивостями, як несуперечливість, повнота, відповідність реальності, абстрактність, загальність, стабільність, краса, конкретність, простота, наочність, системність, практична застосовність тощо [див.: 2, с. 250-251]. У результаті побудови нової парадигми з'являються умови для зміни потенцій суб'єкта пізнання, його світогляду, стилю наукового мислення, культури в цілому, оскільки нове парадигмальне знання формує нову наукову картину світу, яка стає фундаментом нового світогляду, нових ціннісних орієнтацій тощо. Віхами, що визначають межу між пізнаним і непізнаним, можливим і необхідно ціннісним тощо є проблеми, які

постають у результаті неузгодженості між парадигмальним знанням і новими фактами. Не випадково В. Гайзенберг пропонував оцінювати прогрес науки в цілому шляхом порівняння сучасних проблем науки з попередніми [див.: 29, с. 118]. Словом, ціннісні потенції фактуального знання слід визначати не тільки осмисленістю в контексті старої парадигми, а й потенціалом нової парадигми крізь призму Істини, Краси і Добра. Не істина заради істини, а Істина заради Добра. Не тільки результат наукової творчості, а й сам процес її приховано містить етичне підґрунтя. «Інструментом» реалізації моральної свідомості є сумління, яке скеровує, регулює і контролює моральну поведінку суб'єкта пізнавальної діяльності упродовж усього пізнавального циклу: від якості засвоєння «старої» парадигми й інтелектуалізації об'єктивного світу у фактуальному знанні, від вибору креативних ідей і постановки на їх основі евристичних проблем, від вибору гіпотез до побудови теорії. Сумління у цьому процесі постає у ролі внутрішнього судді, який забезпечує взаємозв'язок особистісного і надособистісного, орієнтуючи суб'єкта пізнання на моральні цінності, які зневолюють егоїзм, волюнтаризм, індивідуалізм, суб'єктивізм тощо. Крім цього наукове дослідження регулюється «певними правилами, взірцями, принципами, які виражають ідеали і норми, прийняті в науці на певному етапі її історичного розвитку. В їх системі виражені ціннісні орієнтації і цілі наукової діяльності, а також загальні уявлення про способи досягнення цих цілей [28, с. 231].

Цінність чи нецінність фактуального знання – категорії відносні, оскільки актуалізація ціннісних потенцій має історичний характер. Амбівалентний характер ціннісних потенцій науки в цілому передбачає пошук компромісного розв'язання проблеми аксіологічних потенцій структури внутрішнього світу вченого (суперечність між любов'ю до істини і повагою до морального закону). Як зауважує М. Марчук, у цьому випадку доречно було б мовити «про сфери взаєморівноважування, бо синтетична цінність (яка має різні ціннісні параметри), у кінцевому підсумку завжди вища від «одномірної» [19, с. 170]. Йдеться про взаємозумовленість і взаємопотенціювання ціннісних параметрів. Світоглядна компонента у цьому випадку є провідною.

Проблема етичного потенціалу фактуального знання не є надуманою чи факультативною. Річ у тім, що епістемні й естетичні потенції фактуального знання є більш-менш очевидними, а етичні є прихованими. «Моральна компонента як основа етичного ідеалу знання – Істини як Добра – імпліцитно міститься в акті цілевизначення і засобах цілереалізації. Духовні потенції вченого розвиваються у процесі включення його в історичні форми духовної діяльності [див.: 23, с. 138]. Морально зорієнтована воля до істини-блага є надійною основою ціннісних орієнтацій суб'єкта пізнавальної діяльності.

Процес наукового пізнання здійснюється переважно від емпірії до теорії і навпаки – від теорії до емпірії. Емпіричне передує теоретичному і підтверджує теоретичне. Ці процеси взаємопов'язані і взаємозумовлені: з одного боку, «емпіричне, – як стверджує В. Швирьов, – відкриває нові факти, розширює горизонт бачення наукового мислення і ставить перед теоретичним мисленням нові завдання. З другого боку, теоретичне дослідження, розвиваючи і конкретизуючи теоретичний зміст науки, орієнтує і спрямовує емпіричне дослідження, наприклад, цілеспрямований експеримент» [32, с. 6]. Факти науки є не тільки умовою чи основою наукового дослідження, а й засобами підтвердження наукового знання, стимулом для розвитку науки. Будучи осмислені в контексті інтелектуальних потенцій епохи, нові наукові факти у співвіднесенні з парадигмальним знанням потенціюють проблемогенний периметр, який демаркує знання і незнання, створюючи умови для визначення векторності в розвитку науки, її культуротворчої місії. Світ наукових фактів – це світ можливостей суб'єкта пізнавальної діяльності, його ціннісних орієнтацій та пріоритетів на шляху гуманізації результатів пізнавальної діяльності. Нині, як ніколи, доречно настанови Я. Лукасевича: «Адже ми не тільки прагнемо знання, а й прагнемо знати щось таке, що принесло б нам радість і насолоду, звільнило від болю і страждання. Ми шукаємо в світі лад і порядок, бо будь-яка гармонія дає нам задоволення, а дисгармонія неприємна. Ми віримо, що світ влаштований розумно і доцільно, бо знаходимо в ньому повсякденну підтримку, надію і довіру в невизначених майбутніх днях. Ми хочемо, щоб цей світ був не творінням Сатани, а Бога, хочемо підкоритися мудрості природи, а не боротися зі сліпим і безглуздим випадком» [35, с. 98]. Отже, морально-етичні потенції наукового факту як форми знання, що опосередковує зв'язок між предметами і явищами об'єктивної реальності і парадигмальним знанням, органічно вплетені в контекст логіко-гносеологічного й естетично-чуттєвого компонентів ціннісного ставлення до реальності в процесі наукового пізнання. Моральна компонента прихована в цілепокладанні та цілеосмисленні бажаного результату, вона закодована у потенціях об'єкта і суб'єкта ціннісного відношення.

Література

1. Быков В.В. Методы науки / В.В.Быков. – М., 1974. – 216 с.
2. В поисках теории развития науки. – М.: Наука, 1982. – 296 с.
3. Вахтомин Н.К. Генезис научного знания: факты, идея, теория / Н.К.Вахтомин. – М.: Наука, 1973. – 286 с.
4. Герасимов И.Г. Научное исследование / И.Г.Герасимов. – М.: Политиздат, 1972. – 279 с.
5. Гусев С.С. Проблема понимания в философии: философ.-гносеол. Анализ / С.С.Гусев, Г.А.Тульчинский. – М.: Политиздат, 1985. – 192 с.
6. Зотов А.Ф. Структура научного мышления / А.Ф.Зотов. – М.: Политиздат, 1973. – 182 с.
7. Ильенков Э.В. Гуманизм и наука // Наука и нравственность / Э.В.Ильенков. – М.: Политиздат, 1971. – 440 с.
8. Ильин И.И. Критерии научного знания: монография / И.И.Ильин. – М.: Высш.шк., 1989. – 128 с.
9. Каган М.С. Философская теория ценности / М.С.Каган. – СПб.: ТООК «Петрополис», 1997. – 205 с.
10. Кедров Б.М. Единство диалектики, логики и теории познания / Б.М.Кедров. – М.: Гасполиздат, 1963. – 295 с.
11. Кондаков Н.И. Логический словарь / Н.И.Кондаков. – М.: Наука, 1971. – 563 с.
12. Коперник Н. О вращении небесных сфер / Н.О.Коперник. – М.: Наука, 1964. – 653 с.
13. Копнин П.В. Введение в марксистскую гносеологию / П.В.Крпнин. – К.: Наукова думка, 1966. – 288 с.
14. Копнин П.В. Оприроде и особенностях философского знания / П.В.Крпнин // Вопросы философии. – 1969. – №4.
15. Копнин П.В. Гносеологические и логические основы науки / П.В.Крпнин. – М.: Мысль, 1974. – 568 с.
16. Косолапов В.В. Факт как основа научного познания / В.В.Косолапов // Логика научного исследования. – М.: Наука, 1965. – 360 с.
17. Кузнецов Б.Г. Ценности познания: Очерки современной теории науки / Б.Г.Кузнецов. – М.: Наука, 1975. – 168 с.
18. Кукушкина Е.И. Мироззрение, познание, практика / Е.И.Кукушкина, Л.Б.Логунова. – М.: Политиздат, 1989. – 305 с.
19. Марчук М.Г. Ціннісні потенції знання / М.Г.Марчук. – Чернівці: «Рута», 2001. – 319 с.
20. Мах Э. Познание и заблуждения: Очерки по психологии исследования / Э.Мах. – М., 1909.
21. Мелков Ю.А. Факт в постнеклассической науке / Ю.А.Мелков. – К.: Издатель ПАРАПАН, 2004. – 224 с.
22. Мерзон Л.С. Проблема научного факта: курс лекций / Л.С.Мерзон. – Л.: Изд-во ЛГПИ им. А.Герцина, 1972. – 188 с.
23. Михайлов Ф.Т. Загадки человеческого Я / Ф.Т.Михайлов. – Изд. 2-е. – М.: Политиздат, 1976. – 287 с.
24. Никифоров А.Л. Научный факт и научная теория / А.Л.Никифоров // Творческая природа научного познания. – М.: Наука, 1984. – 288 с.
25. Попов П.В. Эмпирические познания и его формы / П.В.Попов // Методологические основы научного познания. – М.: Высш.шк., 1972. – С. 120-143.
26. Пуанкаре А. О науке / А.Пуанкаре. – М.: Наука, 1990. – 736 с.
27. Славин А.В. Проблема возникновения нового знания / А.В.Славин. – М.: Наука, 1976. – 294 с.
28. Степин В.С. Теоретическое знание / В.С.Степин. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 744 с.
29. Ученые о науке и ее развитии. – М.: Наука, 1971. – 259 с.
30. Фролов И.Т., Юдин Б.Г. Этика науки: Проблемы и дискуссии / И.Т.Фролов, Б.Г.Юдин. – М.: Политиздат, 1986. – 399 с.
31. Чудинов Э.М. Природа научной истины / Э.М.Чудинов. – М.: Политиздат, 1977. – 312 с.
32. Швырев В.С. Теоретическое и эмпирическое в научном познании / В.С.Швырев. – М.: Наука, 1978. – 383 с.
33. Шингаров Г.Х. Эмоции и чувства как формы отражения действительности / Г.Х.Шингаров. – М.: Наука, 1971. – 223 с.
34. Шредингер Э. Новые пути в физике: статьи и речи / Э.Шредингер. – М., 1971. – 427 с.
35. Jan Lukasiiewicz. O nauce / Jan Lukasiiewicz // Gradient, 34 (20), 1994. – S. 75-99.

Summary

Hasiak O. Ethical Potential of Scientific Fact. *The article considers the specifics of scientific fact in the process of being investigated and fact features mainstreaming potential of ethical factual knowledge in the context of a dynamic model of scientific knowledge. The role of interscientific and extrascientific factors in ethical situations empowerment of facts that determine the directions of science generally and research in particular are outlined. The author made an attempt to find adequate incentives nature of scientific knowledge potentiation of humanistic aspects of scientific creativity. Keywords: ethical potential, scientific fact, paradigm, problem situation, the problem fact.*